

katsoa, niin kuin oli ruotsalaisella pilapiirtäjällä ja pakinanikkarilla Albert Engströmillä matkakirjassaan *Moskoviter*. Kirjan suomennos julkaistiin astetta karumalla otsikolla.¹

Venäjän vallankumous vetosi suuriin ihanteisiin ja moni uskoi niiden toteutuvan, ainakin ajan kanssa. Taiteessa ja kaupunkinuorison rakkauselämässä harrastettiin radikaaleja kokeiluja. Arjessa näkyviin nousi myös se, mikä myönnettiin Moskovan Tšekan vuosikertomuksessa komeassa suurteoksessa *Punainen Moskova*: ”Jokaisella vallankumouksella on muuan viheliäinen joskin ohimenevä piirre: näyttämölle nousee kaikenlaisia koirjareita, hämäreitä liikemiehiä, seikkailijoita ja silkköjä rikollisia, jotka lyöttäytyvät yksin valanpitäjien kanssa (*primazyvajuštšihja k vlasti*) omanvoitonpyyteisessä tai muussa rikollisessa tarkoituksessa. Se vahinko, jonka he aiheuttavat vallankumoukselle, on jättimäinen.” Näihin ei poliittisen poliisin katsannossa tepsinyt tavallinen oikeudellinen kurinpito, tarvittiin erityistoimia.²

Vallankumouksen ja sisällissodan jälkeen oli pakko hengähtää, mutta moni bolševikki näki uuden talouspolitiikan (NEP) suosivan kuona-aineisia, joihin usein luettiin myös nuo liikemiehet, nepmanit. Elintarvikehuolto nälänhädästä selviävässä maassa avasi maaseudulle tilaisuuksia. Siksi väitöksen pääkohdealueeksi on valikoitunut maaseutu, jota monesti pidettiin huliganismin työssijana.

Kun entisen Neuvostoliiton arkistoihin avautui pääsy, tutkijoiden katse tarkentui Stalinin aikaan, terroriin ja murhaamiseen, ulko- ja turvallisuuspolitiikan käännteisiin ja taustoihin, sotiin ja kylmään sotaan, vakoiluun ja tiedusteluun. 1920-luku jäi katveeseen, sillä sitä oli jo aiemmin voitu tutkia jopa aikalaisaineiston varassa. Silloin näet sai vielä julkaista monenlaista, vallitsi mielipiteiden kirjoja, jopa sananvapautta. Sanomalehtiä, kokousjulkaisuja ja tilastoja lukemalla 1920-luvusta on saatu paljon enemmän irti kuin myöhemmistä vuosikymmenistä.

Jänis-Isokankaan väitös liittyy 1920-luvun renessanssiin, sillä nytemmin NEP-kausi on palannut tutkimuksen polttopisteeseen. Siltäkin ajalta on arkistoihin jäänyt paljon aineistoa, jonka analyysi auttaa paremmin ymmärtämään yhteiskunnan muutosprosesseja, jopa näkemään ne uudessa valossa. Se näkyy tästäkin kirjasta hienosti.

Huliganismia Neuvosto-Venäjällä

Ira Jänis-Isokangas: Neuvostovallan taistelu huliganismia vastaan 1920-luvulla.

Käsitteet, politiikka ja käytännön toimet.

Acta Universitatis Tamperensis 2144,

Tampereen yliopisto 2016. 285 s.

ISBN 978-952-03-0051-7.

Ira Jänis-Isokangas on ottanut väitöskirjansa aiheeksi Neuvosto-Venäjän (ja sitten Neuvostoliiton) virallisten tahojen taistelun sikäläisissä rikoslaeissa määriteltyä huliganismia vastaan. Sillä tarkoitettiin periaatteessa lievänpuoleista epäjärjestystä, johon saattoi sisältyä paikkojen rikkomista, näpistyksiä ja väkivaltaakin. Yleensä se ei liittynyt organisoituun rikollisuuteen eikä johtanut vakaviin pahoinpitelyihin tai tihutöihin, puhumattakaan hengenlähdoistä, paitsi vahingossa sattuneita.

1920-luvun Neuvosto-Venäjä oli levoton yhteiskunta. Niin oli Suomikin, mutta aste-ero oli melkoinen. Venäjällä käynnissä oli syvä mullistus, vanha yhteiskunta oli hajonnut ja hajotettu, uusi hahmottui sekä äkkiliikkein että vähitellen, maailmansota ja sinne tänne aaltoillut sisällissota oli vaatinut miljoonia uhreja ja raaistanut henkiin jääneet. Kaikkialla oli kerjäläisiä, kulkurit kiersivät maata, joka puolella liikkui nälkäisiä orpolapsia, jotka koettivat tulla toimeen miten parhaiten taisivat. Sen näki jopa ulkomaalainen, jos oli silmää

1. Albert Engström, *Ryssä*. Suomennos Eino Voionmaa. WSOY 1925. – Kirjan hauskimpia kuvia on piirros tekijän ystävästä Akseli Gallen-Kallelasta, kun hän Helsingissä kuulee, minne ruotsalainen on menossa.

2. *Krasnaja Moskva. 1917–1920 gg.* Moskovskogo Soveta 1920, palsta 630. Esipuheen teokseen oli allekirjoittanut kaupunkineuvoston puheenjohtaja Lev Kamenev.

Työ on jaettu kolmeen pitkään pääjaksoon. Jako on paitsi kronologinen myös temaattinen ja erittäin onnistunut. Ensimmäinen käsittelyluku on taustaa, mutta siinä tulee kokonaisuuden kannalta tärkeää pohdiskelua. Huliganismia tarkastellaan ensin Venäjän keisarivallan perspektiivissä, minkä jälkeen osoitetaan, miten tämä vasemmistolaisten lakiteoreetikkojen vieroksuma käsite siirtyi bolševikkien arsenaaliin ja vieläpä terästy. Tämä on parhaan luokan käsitehistoriaa. Toinen käsittelyluku syventää huliganismin käsite- ja oikeushistoriaa 1920-luvun osalta ja on mielestäni kirjan paras jakso.

Kolmas pääjakso keskittyy huliganismin vastaiseen taisteluun. Keskitason hallinnon tarkastelu tuo tuoreen näkökulman ja tekijä saa paljon irti esimerkiksi eri viranomaisten reviirikampailuista ja huliganismin vastaisesta kampanjoinnista nimenomaan NEP-kauden ilmiönä. Sen sijaan teesi huliganismista juuri maaseudun ongelmana olisi kaivannut lisäpohdiskelua. Muualla Euroopassa se on nähty modernisoitumiseen liittyvänä urbaanina ilmiönä. Voi olla, ja tekijä tietää tämän, että neuvostoviranomaisten korostus maaseudun huliganismista liittyi heidän oman kontrollinsa ohuuteen maaseudulla. Siksi uhka sekä yleiselle järjestykselle että itse järjestelmälle nähtiin suurempana.

Virallisia tahoja kuvaavalla käsitteellään 'neuvostovalta' tekijä ei väitä, että vallassa olisivat oikeasti olleet työläisten ja talonpoikien neuvostot. Esitetyt 'neuvostovaltan' määritelmät – hallinto, yhteiskunnalliset järjestöt ja kulttuurinen ja uusi yhteiskunnallinen eliitti (s. 15) – tai: hallinto, puolue ja Komsomol (s. 19) – ovat hyväksyttäviä. Täsmennyksenä tekijä osoittaa, että 1920-luvun maaseudulla puolueen valta oli vielä varsin huterissa kantimissa.

Toinen pääkäsite, 'huliganismi', tulee selväksi kaikine vaiheineen ja vaihteluineen. Tekijä tekee ura uurtavaa käsitehistoriaa, minkä alaan hän myös sijoittaa työnsä. Kun miettii Lontoossa 1800-luvun lopulla vaikuttaneiden irlantilaisveljesten nimen nopeaa leviämistä monen maan rikoslainsäädäntöön, tulee mieleen 'huliganismin' soveltuvuus nimenomaan autoritaarisen hallinnon käyttöön. Ehkä käsite siirtyi niinkin kivuttomasti keisari-Venäjältä bolševikeille, koska se voi kattaa melkein minkä tahansa hallinnolle epämieluisan toiminnan.

Käsitehistorian ohella tutkimus kuuluu Venäjän ja Neuvostoliiton tutkimukseen ja siinä kansalaisten roo-

lia ja merkitystä korostavaan suuntaukseen, joskin väestöä katsotaan tässä lähinnä viranomaisten toimien ja ajattelun kohteena. Siten työn voi nähdä myös hallintohistoriana. Yhtenä vahvuutena ja jopa uutuutena nousee esiin tarkastelu hallinnon keskitason näkökulmasta. Se tuo yllättävän paljon uutta.

Tekijä on tietoinen huliganismin sukupuolittuneisuudesta, toisin sanoen sen luonteesta nuorten miesten itseilmaisuna. Hän kuitenkin rajaa tämän laajan tematiikan pois, mitä voi pitää työekonomisesti järkevänä ratkaisuna. Se on perusteltua myös siksi, että itse huligaanien ääntä ja mahdollista ajattelua on vaikea saada esiin.

Aikarajaus NEP-kauteen on luonteva. Suhteessaan maaseutuun vallanpitäjät tasapainoilivat ikuisten väliheidensä kepin ja porkkanan välillä, mutta vuosina 1928–1929 Stalinin vaaka kallistui ratkaisevasti ensin mainitun suuntaan. Venäjäksi välineet ovat tietenkin äärimmäisempiä: *knut ili prjanik*, solmuruoskaa vai piparia.

Tekijä hallitsee ajantasaisesti omaan teemaansa liittyvän tutkimuskirjallisuuden. Sen sijaan Neuvostoliiton johtotason valtakampailuiden ja eri toimien analyysi nojaa jo ikää saaneisiin klassikkoihin. E. H. Carr on tietysti kunnianvanhus, mutta johtotason käihinöistä ja niiden liittymisestä yhteiskunnan sosiaalihistoriaan tiedetään ja ymmärretään nyttemmin todella paljon lisää, kuten näkyy Kotkinin ja Hlevnjukin tuoreista Stalin-elämäkertoista.³

Arkistoaineisto on vaikuttava, sillä Jänis-Isokangas on hyödyntänyt kuuden eri arkiston antia. Kun tekijä toteaa, ettei puolueen roolista huliganismin vastaisen kampanjoinnin taustavoimana ole juurikaan todisteita, kannattaisi kuitenkin ehkä etsiä sen NKP:n keskuskomitean osaston aineistoja, jonka tehtävänä oli ohjailla eri virastoja ja hallinnollisia elimiä, kuten miliisiä ja turvallisuuspoliisia.

Toisin kuin usein nykyään, kirja on huolellisesti oikoluettu ja viimeistelty, venäläiset nimet aina oikein translitteroitu. Tekijä ei karttele silkkaa, raakaa työtä. Pikkuvirheitä – joita tulee jokaiselle – on minimaalisesti. Yksi otti sydämeen: runoilija Jeseninin etunimi on Sergei eikä mitätön Jevgeni. 1920-luvun runouden tähdelle kuuluisi kunniapaikka tässä kirjassa, sillä boheemi maalaispoika kutsui itseään huligaaniksi. Ennen itsemurhaansa (30-vuotiaana) hän jätti jäähyväiset: "Näkemiin, ystäväni, näkemiin / sydämensyrjimmäinen

3. Stephen Kotkin, *Stalin. Volume I. Paradoxes of Power, 1878–1928*. Penguin Press 2014; Oleg V. Khlevniuk, *Stalin: New Biography of a Dictator*. Käännös Nora Seligman Favorov. Yale University Press 2015.

olet minulle” (suom. Pentti Saaritsa). Kulttirunoilijat Majakovski ja Jesenin kannattivat periaatteessa neuvostojärjestelmää, mutta flirttailivat huliganismina nähdyn käyttäytymisen suuntaan eivätkä lämmenneet viranomaisten kampanjoinnille.

Lukijalle tulee usein mieleen teeman ajankohtaisuus nyky-Venäjällä. Siellä huliganismi on jälleen elpynyt käyttöön viranomaisten välineenä.⁴ Jänis-Isokankaan kiinnostava ja olennainen työ Neuvosto-Venäjän historiasta auttaa ymmärtämään nykyistäkin Venäjää. Vaikka aihepiiriä on jo jonkin verran tutkittu, näin laajaan ja kunnolla käsiteltyyn alkuperäisaineistoon nojautavat työt ovat yhä harvinaisuuksia. Sekä temaattinen että ajallinen rajaus on perusteltu ja rakenne looginen. Johdanto ja kypsät johtopäätökset ovat parempia kuin normaalisti historia-alalla.

Vaikka arkistoaineisto on vaikuttava, tekijä ei ole unohtanut aikalaiskirjallisuutta, brosyyreja ja lehtikirjoituksia, mikä ansaitsee todella kiitoksen. Saamme runsaasti uutta tietoa ja parempaa ymmärrystä. Kokonaisuutena teos tuo merkittävän panoksen vilkastuvaan Neuvostoliiton 1920-luvun tutkimukseen. Työ on tunnollisesti tehty, saadaan paljon uutta tietoa ja teoreettisävyiset analyysit ovat valaisevia. Tätä ei tarvitse hävetä missään kansainvälisessä seurassa. Työssä on vähintään kolmen hyvän kansainvälisen referee-artikkelin ainekset, ja sellaiset tekijän kannattaisikin seuravaksi valmistaa, sillä aineistolla ja analyyseilla on varmasti kysyntää.

KIMMO RENTOLA, VTT, PROFESSORI
HELSINGIN YLIOPISTO

---

4. Ks. esim. huippumalli Natalja Vodjanovaan ja hänen autistiseen sisarensa kohdistunut tapaus viime kesänä Nižni Novgorodissa. Masha Geshen, *Visible and Vicious in Russia*. New York Review of Books Jan 14, 2016. <http://www.nybooks.com/articles/2016/01/14/visible-and-vicious-in-russia/> (5.7.2016).